View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk brought to you by CORE

ЗАКОН АД 10 Л1ПЕНЯ 1919 г. ЯК ПЕРШЫ ЭТАП ЗАКАНАДАУЧАГА АФАРМЛЕННЯ АГРАРНАЙ РЭФОРМЫ НА ЗЕМЛЯХ ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУС1

В. П. Гарматны

Беларуск дзяржауны утвератэт

Першая сусветная (1914-1918) і Савецка-польская (1919-1921) войны прывялі да разбурэння гаспадаркі Беларусі. Адной з асноуных задач польскага урада стала узняцце з руш сельскай гаспадаркі Заходняй Беларусі, якая была далучана да Польшчы, і забеспячэнне прадуктовай бяспекі крашы. У шруючых і палітычных колах адроджанай Польшчы шло актыунае абмеркаванне разнастайных праектау аграрнай палітыкі. У Сейме Другой Рэчы Паспал^ай дзейшчала камісія аграрных рэформ [5, с. 59-60]. У 1919 г. з мэтаю правядзення планавых аграрных пераутварэнняу польскімі уладамі была створана Галоуная зямельная управа (ГЗУ) [6, с. 131], пераутвораная у 1923 г. у Мшстэрства аграрных рэформ.

На неабходнасць спалучэння аграрнай рэформы і каланізацыі «крэсау усходніх» звяртала увагу сеймавых паслоу фракцыя Народна-нацыянальнага Саюза (ННС, ZLN, Zwiazek Ludowo-Narodowy, «эндэцыя»), дасылаючы маршалку Сейма Войцэху Тампчынскаму 9 красавіка 1919 г. прапанову, у якой прадшсвалася магчымасць задавальнення патрабаванняу мясцовага насельніцтва у залежнасці ад вызначэння лініі усходняй мяжы Польшчы. Пасол Ян Лютаслаускі (ННС) выказвауся за неабходнасць правядзення на усходшх землях Другой Рэчы Паспалгтай паланізацыі і адзначау неабходнасць яе эвалюцыйнага характару, бо у іншым выпадку яна можа узрушыць асновы існавання дзяржавы. Фракцыя Польскай нацыянальнай партып-«Пяст» (ПНП-«Пяст», PSL-«Piast», «людауцы») падкрэ^вала, што асноваю дзяржавы з'яуляецца сялянства, і лічыла правядзенне аграрнай рэформы дзяржаунай і нацыянальнай праблемай, «вырашэнне якой пашырыць межы дзяржавы і Узмоцніць польскае панаванне» [2, с. 97].

Яшчэ падчас Савецка-польскай вайны, 10 лшеня 1919 г., Сейм Уставадаучы па прапанове урада на чале з 1гнацы Янам Падэрэусшм пасля працяглай гарачай дыскусп большасцю усяго у адзш голас прыняу «Прынцыпы зямельнай рэформы і аддзяржаулення лясоу» - першы закон па аграрным пытанні у міжваеннай Польш-

чы [3, с. 3-4; 11, с. 128]. Паводле закона са свабодных ворных зямель, якія у вышку войнау засталіся без гаспадароу, уладамі стварауся дзяржауны зямельны фонд, праводзіліся выкуп і парцэляцыя (продаж зямлі невялікімі надзеламі - парцэлам^ часткі памешчыцкіх маёнткау звыш вызначанага максімуму валодання зямлёй: для Заходняй Беларум і Заходняй Украшы гэты памер складау 400 га, а для этшчнай Польшчы - 180 га [9, с. 215]. Уладальшш высокапрадукцыйных насенных, жывёлагадоучых, рыбных і іншых спецыялізаваных гаспадарак вызваляліся ад прымусовай парцэляцыі належачых ім зямель [4, с. 25; 8, с. 127]. Штогод прапанавалася парцэляваць па 200 000 га.

Дзеля правядзення парцэляцып вызначал^я маёнткі, якія бы^ уласнасцю дзяржавы; маёнткі, якія раней належалі членам дынастыі захопнщшх дзяржау, Рускаму сялянскаму банку; маёнтш, набытыя пры дапамозе ліхвярства і зямельнай спекуляцыі, а таксама маёнтш альбо іх часткі, выкупленыя дзяржаваю у прыватных уладальнікау у прымусовым парадку па меры развщця парцэляцып [1, с. 6-7]. У першую чаргу парцэляцып падлягалі маёнтш, яшя бы^ разбураны падчас Першай сусветнай і Савецка-польскай войнау і іх уладальнік не меу намеру аднауляць гаспадарку, маёнткі з неурэгуляваным пытаннем аб сервітутах і г. д. [8, с. 128], а таксама землі «мёртвай рукі» (царкоуныя, касцёльныя, манастырскія і г. д.) па узгадненні з Ватыканам. Маёнткі, якія знаходзіліся на шзшм узроУні сельскагаспадарчага развіцця і прыносілі страты (мала пастаулялі на рынак прадуктау), падлягалі парцэляцыі у поуным памеры. Лес з парцэляваных маёнткау поунасцю адыходзіу ва уласнасць дзяржавы.

Перш за усё падчас правядзення парцэляцып зямлю атрымоувалі батракі, што страцілі працу у выніку ажыццяулення аграрнай рэформы, затым былыя уласнікі дробных і карлшавых гаспадарак, салдаты польскай арміі пасля вяртання з войска, а таксама беззямельныя і малазямельныя сяляне, яшя шчым іншым не займал^я і для якіх зямля служыла асноунай крыніцай існавання.

Закон прадугледжвау стварэнне новых хутароу і прырэзку зямлі карлікавым гаспадаркам, прычым агульная плошча надзелу не павшна была перавышаць 25 моргау (14 гектарау) [12, с. 22]. Кошт зямлі не вызначауся, аднак мясцовым уладам пры вызначэнні кошту зямлі прадпісвалася прымаць пад увагу не тольш яе «вытворчую вартасць», але і вартасць пасевау, меліярацыйныя работы і г. д. Уласнікі самастойных гаспадарак пры магчымасці Уносілі плату наяунымі грашыма, а малазямельныя маги атрымаць ільготную дзяржауную пазыку.

«Сейм спрабавау заваяваць сялянства аграрнай рэформай», - пісау вядомы дзяржауны і палітычны дзеяч Другой Рэчы Паспалгтай Вацлау Студніцкі [5, с. 59]. Памешчыш выступалі супраць пазбаулення нават частш сва1х зямель, так, напрыклад, на з'ездзе Кам^п польсшх саюзау землеуладальнікау Казімір Святаполк-Мірскі адзначыу, што « памешчыкі заусёды выступай супраць такога закона аб аграрнай рэформе, але гэта зумм не значыць, што яны выступалі супраць удасканалення аграрнай структуры дзяржавы» [7, с. 39].

Правыя партыі (хрысщянсшя дэмакраты - «хадэкі» і шшыя) выступілі з асуджэннем такога плана аграрнай рэформы і распачалі шырокую агітацыю супраць яго. ГалоУнымі аргументамі правых сталі наступныя сцвярджэнш:

1) прымусовая парцэляцыя парушае права прыватнай уласнасці і супярэчыць хрысціянскім законам;

2) у руках польсшх памешчыкау няма такой колькасщ зямлі, якой хапіла б на надзяленне ёю малазямельных і беззямельных сялян;

3) аграрная рэформа, праведзеная на ташх умовах, магла б лшвщаваць паспяховыя асабістыя гаспадаркі, яшя пастаулялі сваю прадукцыю на экспарт;

4) правядзенне аграрнай рэформы і перш за усё парцэляцып на «крэсах усходшх» магло б аслабщь эканамічную перавагу польскіх землеуласшкау.

Правыя сцвярджалі, што такая аграрная рэформа магла б аслабщь сельскую гаспадарку і у выніку падарваць эканомшу кра1ны.

«Людауцы» з ПНП-«Пяст» і ПНП-«Вызваленне» прыводзілі наступныя контраргументы:

1) незалежная дзяржава не можа дазволщь сабе, каб тыя яе грамадзяне, што «жыватом і крывёю» баранілі яе, дыскрымшаваліся эканамічна і культурна;

2) эканамісты сцвярджал^ што сяляне з 1 га зямлі могуць даць прадуктау больш, чым у экстэнмунай памешчыцкай гаспадарцы;

3) павышэнне заможнасці сялян станоуча пауплывае на іх пакупніцкую здольнасць, што дазволщь паспяхова развівацца прамысловасці;

4) на працягу 1919-1920 гг. «людауцы» адзначалі небяспечныя пракамуністычныя настроі значнай часткі сялян, яшя пакуталі ад зямельнага голаду [10, с. 266].

Прыняцце Закона аб аграрнай рэформе ад 10 лшеня 1919 г. выклшала незадавальненне пераважна памешчыкау і кансерватарау. Памешчыцкі друк пісау, што гэта не быу «закон аб аграрнай рэформе, а закон аб забіранні зямлЬ» і што «нягледзячы на сваю

назву рэформа не з'яуляецца аграрнаю рэформаю, бо не прыносщь змен у аграрныя адносшы». На думку памешчыкау, аграрная рэформа павшна насщь эвалюцыйны характар і найлепшай формай зямельных пераутварэнняу была бы добраахвотная перадача памешчыкамі часткі сваіх зямель ураду з кампенсацыяй яе кошту [8, с. 129].

Ташм чынам, Закон аб аграрнай рэформе ад 10 лшеня 1919 г. наму дэкларатыуны характар, і таму не быу апублшаваны у дзяржауным друкаваным органе «Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej», і таму не меу абавязковай сшы. Але асноуныя яго палажэнш атрымалі працяг у наступных законах польсшх улад па аграрным пытанш і таму разглядаемы закон стау першым этапам заканадаучага афармлення аграрнай рэформы.

Л1таратура

1. *Гак, Л.* Аграрная полиыка польскай буржуазіі у Заходняй Беларусі / Л. Гак. - Мшск, 1933. - 95 с.

2. *Гамулка, К.* Памшж Польшчай і Расяй. Беларусь у канцэпцыях польскіх палітычных фарміраванняу (1918-1922 гг.) / К. Гамулка. - Вшьня, 2008. - 256 с.

3. *Грэсь, С. М.* Законы аб аграрнай рэформе 1919-1925 гг., іх распрацоука і прыняцце у Сейме і Сенаце / С. М. Грэсь // Весн. Гродз. дзярж. ун-та. Сер. 1. - 2007. - № 4. - С. 3-7.

4. *Зялтст, П. І.* Аграрная рэформа у Заходняй Беларус (1919-1939 гг.) / П. І. Зялшсм // Праблемы уз'яднання Заходняй Беларус з БССР: псторыя і сучаснасць: матэрыялы Міжнар. навук.-тэарэт. канф., Мшск, 17-18 верас. 1999 г. / Беларус. дзярж. ун-т. - Мшск, 2000. - 332 с.

5. *Сорокин, А. А.* Аграрный вопрос в Западной Белоруссии (1920-1939 гг.) / А. А. Сорокин. - Минск, 1968. - 204 с.

6. *Brzoza, Cz.* Polska w czasach niepodleglosci i Drugiej Wojny Swiatowej (1918-1945) / Cz. Brzoza. - Krakow, 2001. - 424 s.

7. *Galka, B. W.* Miejsce i rola ziemianstwa w strukturze spoleczno-economicznej II Rzeczypospolitej. Zarys problematyki / B. W. Galka // Dzieje Najnowsze - 1985. - № 1. - S. 33-52.

8. *Galka, B. W.* Ziemianie i ich organizacje w Polsce lat 1918-1939 / B. W. Galka. - Torun, 1999. - 214 s.

9. Historia chlopow polskich / pod redakcja Stefana Inglota. - Wroclaw, 1995. - 395 s.

10. *Jezierska, A.* Historia gospodarcza Polski / A. Jezierska, C. Leszczynska. - Warszawa, 1999. - 560 s.

11. *Madajczyk, C.* Burzuazyjno-obszarnicza reforma rolna w Polsce (1918-1939) / C. Madajczyk. - Warszawa, 1956. - 465 s.